

Egy hazugságszakértő tapasztalataiból*

EÖRSI ISTVÁN

Vagy fél évszázada történt. T. J. J. magyar regényíró késő éjjel ért haza. A hálószoba sötétjében vetkőzni kezdett. Felesége felült a házastársi ágyban és megkérdezte: „Te! Hol az alsónadrágod?”

T. J. J. lepillantott magára és felkiáltott: „Jézusom! Kibaboltak!”

Ez az egyetlen hazugságfajta, amelyet imádok. Egy sakkjátékos reménytelen helyzetben megtalálja az egyetlen lehetséges folytatást, és megmenekül. Titka az, hogy nyilvánvaló hazugságot használ, mely nem cáfolatot, hanem nevetést vált ki. Az efféle hazugság csak a magánélet szférájában vonzó, mert itt egy magánembernek, és nem egy közösségnek a boldogulása a tét. Én azonban olyan országban élek, ahol a meztelen királyra harminc éven át azt mondták, hogy testszínű ruhát öltött. „Milyen jól áll neki ott hátul a vágás” – kiáltotta a király életrajzírója, egy skribler, miközben a rendőrkapitány eltávolította a környék valamennyi utcakölykét.

A továbbiakban a közéleti hazudozók néhány típusát mutatom be. Tipológiám nem tart igényt a teljességre. A modellek egytől egyig kiváló politikusok, magam iránti tapintatból nem nevezem őket néven.

A pragmatikus hazudozó

Nem köti magát a saját hazugságaihoz. Közönségétől függ, hogy mit hazudik. „Már most virul Magyarországon a pluralizmus”, mondja nyugati üzletembereknek, „Nálunk sosem lesz pluralizmus”, mondja másnap a pártmunkás veteránok egy csoportjának, „pluralizmus lesz, de csak a szocialisták számára”, mondja a pártvezetőség vitaülésén. Nem zavarja, hogy összes véleményét lenyomtatják. A szöveget dialektikusan – vagyis a helytől és időtől nem-elszakítva – kell értelmezni. Elvileg elképzelhető, hogy – ha közönsége okvetlenül ragaszkodik ehhez – igazat is mond.

A ravaszdi hazudozó

Ez a történet több mint tíz éves, de paradigmikus értékű. Ellenzékiek tiltakozó ívet írnak alá. A Politikai Bizottság tagja felhív közülük egy népi író, paraszti származékot: „Mit keres maga a zsidó gyerekek közt.” (Egyébként ő maga is zsidó származású.) Aztán felhív egy zsidó származású filozófust: „Maga már antiszemitákkal is összefog ellenünk?” És megnevezi a népi író. Máskor azt mondja a népi írónak: „Mi nem azért nem adjuk ki Ionescot, mert antikommunista, hanem azért, mert román.” Színházi embereknek viszont elmagyarázza, hogy nem engedhetjük meg magunknak prominens antikommunisták propagandáját. „Nézzenek a térképére, elvtársak” – ezzel arra céloz, hogy Magyarország kicsi, a Szovjetunió pedig nagy. Az emberek azonban összeegyeztetik tapasztalataikat. A népi író, a zsidó származású filozófus, a színházi emberek mind-mind rosszkedvűen nevetgélnek. Egy magyar közmondás szerint a hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát.

A humorista hazudozó

Annyira elveti a súlykot, hogy nevetni szeretnék, de nem merünk, mert nem hiszünk a fülünknek. Megkérdezik tőle, hogy valamely készülő törvényt társadalmi vitára bocsájtanak-e. „A népet nem szabad túlterhelni vitákkal” – válaszolja. Mivel a népet harminc éven át semmiről sem kérdezték meg, a „túlterhelni” szó ellenállhatatlanul komikus. Mintha éhség-sújtotta területen egy politikus azt mondaná, hogy a szegényeket nem szabad élelemmel túlterhelni. Ez a fajta hazugság strukturálisan hasonlít T. alsónadrág-viccéhez, mert a képtelenség erejével hat. Csak-hogy ez esetben a humor szándéktalanul jön létre, a humorista nem tudja, hogy milyen pompás mókamester ő.

Az egyeztető hazudozó

Rendszerint abból indul ki, hogy ő mindig megmondta. Ebben van némi igazság, mert annyi mindent mondott már. Igazságait egyeztetéses technikával szintetizálja átfogó hazugsággá. Népfelkelés tört ki 1956-ban, vagy ellenforradalom, esetleg forradalom? „Mindig mondtam, elvtársak, hogy népfelkelés volt, mely ellenforradalomba torzult, noha mindvégig megőrizte forradalmi elemeit. Vagyis – mint ezt mindig mondtam – színtiszta forradalom söpört végig az országon, erős ellenforradalmi töltéssel, mert a népfelkelésbe – éppen népi jellege folytán – a forradalom és az ellenforradalom egyaránt bekapcsolódhatott, mint ezt mindig is mondtam, noha másrészt...” És így tovább.

A komolytalan hazudozó

A Nagy Ember negyed órányi laza csevegés után ezt mondja: „Sajnos beadványa még nem érkezett el hozzám.” A Látogató azonban már belépése pillanatában meglátta levelét, felnyitva, a Nagy Ember íróasztalán, egy papírhalom tetején. Most zavartan odanéz. A Nagy Ember követi pillantását, majd így folytatja: „Sajnos a házi posta nálunk nem úgy működik, ahogy kell.” A Látogató úgy érzi: megalázták. Az ember – politikusi, házastársi vagy bármilyen minőségében – becsülje meg annyira a másikat, hogy hihetően próbál hazudni neki. „A késedelemnek egyébként az is az oka lehet” – mondja a Nagy Ember –, „hogy ma reggel érkeztem haza három napos osztrák utamról.” A Látogató azonban látta a Nagy Embert, a tévé képernyőjén, amint előző nap egy szakszervezeti küldöttséget fogadott, abban a fotelben, amelyben most is ül. Hogy lehet ezt közölni vele? A Nagy Ember feláll. „Mihelyt megkapom a levelét, rögtön jelentkezem” – mondja. Csend. „Ha nem értünk is mindenben egyet, higgye meg, őszintén nagyra becsülöm.” A Látogató sírni szeretne.

* Fenti írásom az utolsó szóig hazugság. A jövő ugyanis beláthatatlan, én pedig jobban kedvelem a hagymás rostélyost a börtönbeli vízbegríznél, amelyet „majomgeci”-nek becéznek a rabok.